

УДК 378:005.853

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.45>

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ У ОСВІТНЬО-НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Гришко В.І.,

*кандидат педагогічних наук, доцентка,
в.о. завідувача кафедри правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства
та природокористування,
ORCID: 0000-0001-7512-0005
e-mail: v.i.grichko@nuwm.edu.ua*

Киричук Б.С.,

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
5-го року навчання
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства
та природокористування
ORCID: 0000-0002-0898-0504
e-mail: kyrychuk_p20@nuwm.edu.ua*

Гришко В.І., Киричук Б.С. Академічна доброчесність і штучний інтелект: подолання викликів у освітньо-науковій діяльності України та зарубіжних держав.

У статті наведено результати наукових досліджень щодо комплексного аналізу проблеми дотримання принципів академічної доброчесності за умов активного використання інструментів штучного інтелекту в освітньо-науковій діяльності України й зарубіжних держав. Акцентовано увагу на тому, що сучасний вектор освіти декларує концепт академічної доброчесності як запоруку для формування ефективної системи освіти й науки, вільної від виявів академічного шахрайства й інших видів суміжних порушень.

Встановлено, що надзвичайно швидкий розвиток технологій штучного інтелекту суттєво впливає на всі сфери людської діяльності, створюючи унікальні можливості для навчання і проведення досліджень, але водночас породжуючи нові етичні дилеми. Аналіз літературних джерел з цієї тематики демонструє, що глобальні проблеми використання штучного інтелекту в освіті й науці є об'єктом вивчення й активного обговорення багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Водночас особливості дотримання і забезпечення академічної доброчесності здобувачами освіти, педагогічними й науково-педагогічними працівниками в контексті запобігання порушенням, пов'язаних зі зловживанням технологіями штучного інтелекту, залишається недостатньо дослідженою.

Авторами стаття проаналізовано процес імплементації положень міжнародних актів, зокрема, Великої Хартії університетів (1988) й Бухарестської декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти Європи (2004) в національне законодавство України, а також вплив Болонського процесу на реформування освітньо-наукового середовища нашої держави. Встановлено, що прагнення України відповідати загальноєвропейським принципам розвитку системи освіти й науки висуває підвищені вимоги до реалізації концепту академічної доброчесності задля зниження ризиків вчинення порушень у такі сфері. Акцентовано увагу на необхідності якнайшвидше прийняти спеціальне законодавство про академічну доброчесність, зважаючи на актуальність і важливість досліджуваного авторами статті питання. Ухвалення відповідного закону дозволить

чітко регламентувати процедуру притягнення до відповідальності за допущення випадків академічної недоброчесності в освітньо-науковому середовищі України.

Ключові слова: концепт академічної доброчесності, академічна спільнота, освітньо-науковий простір, технології штучного інтелекту, цифровізація, освітній процес, етична дискусія, заклади вищої освіти.

Gryshko V.I., Kyrychuk B.S. Academic integrity and artificial intelligence: overcoming challenges in the educational and scientific activities of Ukraine and foreign countries.

The article presents the results of scientific research on a comprehensive analysis of the problem of compliance with the principles of academic integrity in the context of active use of artificial intelligence tools in the educational and scientific activities of Ukraine and foreign countries. The author emphasizes that the modern vector of education declares the concept of academic integrity as a prerequisite for the formation of an effective system of education and science free from academic fraud and other types of related violations.

It is established that the extremely rapid development of artificial intelligence technologies significantly affects all spheres of human activity, creating unique opportunities for learning and research, but at the same time giving rise to new ethical dilemmas. An analysis of the literature on this topic shows that global issues of using artificial intelligence in education and science are the subject of study and active discussion by many domestic and foreign scholars. At the same time, the peculiarities of observing and ensuring academic integrity by students, teachers and researchers in the context of preventing violations related to the misuse of artificial intelligence technologies remain insufficiently studied.

The article analyzes the process of implementation of the provisions of international acts, in particular, the Magna Carta of Universities (1988) and the Bucharest Declaration of Ethical Values and Principles of European Higher Education (2004) into the national legislation of Ukraine, as well as the impact of the Bologna Process on the reform of the educational and scientific environment of our country. It is established that Ukraine's desire to comply with the generally recognized European principles of development of the education and science system places increased demands on the implementation of the concept of academic integrity in order to reduce the risks of violations in this area. The author emphasizes the need to adopt special legislation on academic integrity as soon as possible, given the relevance and importance of the issue under study.

Key words: concept of academic integrity, academic community, educational and scientific space, artificial intelligence technologies, digitalization, educational process, ethical discussion, higher education institutions.

Постановка проблеми. Швидка еволюція новітніх технологічних платформ, яка колись розпочиналася із застосування примітивних інтернет-пошукових систем, а сьогодні розгортається в руслі технологій так званого «штучного інтелекту», продовжує відігравати ключову роль у трансформації звичних підходів до проведення наукових досліджень та організації освітнього процесу. Перші пошукові системи глобального характеру, такі як сервіси Google та Internet Explorer, безсумнівно, значно полегшили процес отримання миттєвого доступу до інформації, тим самим революціонізувавши способи пошуку різноманітних даних. Втім, прогресивний розвиток штучного інтелекту, сьогодні представлений такими інструментами, як ChatGPT, Compose AI, Gemini, Search Microsoft Copilot та Adobe Podcast, здійснили значно більший стрибок від нескладного пошуку інформації до її комплексного аналізу, до миттєвої генерації нового контенту й адаптації до унікальних вимог зацікавлених користувачів. У розрізі цього питання не можна не погодитися з В. Тимохіною, В. Юрченко й О. Наливайко, які влучно відзначають, що вищезгаданий процес, реалізований від статичного веб-пошуку до динамічної взаємодії з інформаційним простором, розкриває фундаментальну еволюцію у сфері цифрових технологій, а також у їх здатності до самооптимізації та самоадаптивності [6, с. 203].

Поряд з цим, у сучасному суспільстві як ніколи раніше актуалізувалося питання співмірності провадження освітньої та наукової діяльності з дотриманням концепту академічної доброчесності як сукупності особливих етичних принципів навчання, викладання, провадження наукової (творчої) діяльності й забезпечення довіри до отриманих академічних результатів. Безсумнівно, активне використання інструментів штучного інтелекту демонструє значний потенціал у забезпеченні деталізованого аналізу даних й оптимізації алгоритмів вирішення різноманітних завдань, однак

і такий, на перший погляд перспективний вимір, має ряд суттєвих недоліків. Найважливіший серед них – надмірне зловживання інструментами штучного інтелекту науково-педагогічними працівниками й самим студентами в корисливих цілях, що, закономірно, нівелює основоположні цінності концепту академічної доброчесності.

З огляду на актуальність досліджуваного питання, **мета статті** – здійснити комплексний аналіз проблеми дотримання принципів академічної доброчесності в освітньо-науковому просторі України й зарубіжних держав за умови активного використання новітніх інструментів штучного інтелекту.

Стан опрацювання проблематики засвідчує багатовимірність векторів осмислення сутності принципів академічної доброчесності в контексті сучасної освіти й науки, що вдало демонструють праці таких вітчизняних вчених, як Н. Боргюк, Г. Варіної, І. Горбенко, О. Задоріної, І. Мамаєва, Л. Міронця, М. Софілканич, О. Сухомлинової, С. Толочко, О. Уманець та С. Шестакової. Механізми дотримання принципів академічної доброчесності в сучасних умовах реформування освіти й науки також висвітлювали такі зарубіжні вчені, як С. Вокер, А. Келлі, Д. Коттон, А. Левене, Дж. Роє та Р. Сантос. Поряд з цим, віддаючи належне напрацюванням дослідників, зазначимо, що концепт академічної доброчесності крізь призму надзвичайно активної та швидкої інкорпорації штучного інтелекту у сферу вітчизняної освіти й науки залишається не повністю дослідженим, що й зумовлює актуальність цієї статті.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах реформування суспільних відносин не викликає сумнівів той факт, що транснаціоналізація, інноваційність і поступове перетворення складів вищої освіти на провідні центри формування України як взірця європейської держави є тими чинниками, що значно актуалізують поняття академічних цінностей як простору для формування інтелектуально зацікавленої молоді. Як слушно зазначають з цього приводу С. Шестакова, О. Сухомлинова й О. Задоріна, академічну доброчесність без перебільшень варто розглядати як основоположний принцип в освітньому процесі, який обумовлює суворе дотримання етичних стандартів в освітній, науковій діяльності та інших сферах академічного життя людини. Принцип слугує фундаментом для підтримки довіри, високого рівня якості та цілісності академічного виробництва, а також спонукає до культивування відповідального й незалежного мислення серед представників студентської спільноти [9, с. 88].

На сучасному етапі правотворення України поняття академічної доброчесності знайшло своє закріплення в Законі України «Про освіту» від 05.09.2017, відповідно до якого цей термін тлумачиться законодавцем як сукупність етичних принципів та визначених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [4]. Важливо зазначити, що 08.01.2024 група народних депутатів на чолі з Головою Верховної Ради України подала на розгляд законопроект «Про академічну доброчесність», згідно з яким базове поняття академічної доброчесності пояснюється як сукупність цінностей, принципів і заснованих на них правил, якими мають керуватися суб'єкти академічної діяльності під час провадження такої діяльності [5]. Погодьмося з О. Уманець про те, що важливість прийняття цього законопроекту вкрай важко переоцінити в сучасних умовах розвитку суспільства, водночас, тлумачення поняття академічної доброчесності, у порівнянні з визначенням, поданим у Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 є значно ширшим, що певною мірою може призвести до «розбалансування» понять у єдиній системі нормативно-правових актів України [8, с. 91]. Перевагою попереднього тлумачення є те, що в ньому законодавець більш конкретно визначив сфери діяльності людини, яким варто надати особливого захисту, теоретично охопивши не лише процес навчання й викладання, але й власне наукову (творчу) діяльність людини, що, у свою чергу, робить тлумачення актуальним для широкого кола освітян і вчених.

Поділяючи позицію вищезгаданих вчених, також зазначимо, що наразі питання академічної доброчесності й справді врегульовано в законодавстві України лише частково, без розкриття глибинного змісту й забезпечення правової визначеності в розумінні принципів академічної доброчесності, а також без розкриття основних правил і процедур притягнення до академічної відповідальності. Нині викладачами університетів і спеціально запрошеними фахівцями у сфері якості освіти проводиться чимало зустрічей зі студентами й науковцями для роз'яснення суті принципів академічної доброчесності, однак реальне забезпечення дії такого механізму

неможливе без прийняття спеціалізованого законодавства. З цього приводу цікаво пише І. Тодорова, яка відзначає, що ефективно сформована академічна доброчесність має здатність задавати такий алгоритм поведінки, який законодавчо окреслює домовленість (пряму чи приховану) між усіма суб'єктами академічної спільноти – студентами, викладачами та керівництвом кафедри, факультету чи університету в цілому про недопустимість заборонених законом та совістю вчинків, прямо чи побічно спрямованих на отримання неправомірних переваг чи вигод в освітньому процесі [7, с. 202]. Так, зокрема, ще у Великій Хартії університетів від 18.09.1988 акцентується увага на інтелектуальній та моральній незалежності освіти від політики й економіки, а також на гострій потребі залучити студентів як молоде покоління новаторів до процесу пошуку «одвічної істини» (іншими словами – теоретичних і практичних знань). Сутнісною детермінантою розвитку освіти у Хартії проголошується принцип відкритості вільних досліджень і дискусій у наукових колах, які розгортаються на основі довіри суспільства до результатів таких пошуків і на основі моральності власне академічної спільноти [2]. При цьому своєрідним маркером осягнення глобальної ролі університетів та інших закладів вищої освіти як основи для формування відповідального й свідомого суспільства стала Бухарестська декларація етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі (2004), яка нині покладена в основу більшості європейських законодавчих актів й етичних кодексів, що стосуються сфери освіти й науки [3]. Важливо відзначити, що Декларація не є міжнародною угодою, яка підлягає ратифікації у встановленому порядку, однак, це не перешкодило принципам, закріпленим у цьому фундаментальному документі, лягти в основу для написання Законів України «Про освіту» від 05.09.2017, «Про вищу освіту» від 01.07.2014, а також в основу вищезгаданого Проекту Закону України «Про академічну доброчесність» від 08.01.2024.

Визначені у Бухарестській декларації цінності академічної спільноти – чесність, довіра, справедливість, повага, надійність і відповідальність тривалий час перебувають у фокусі уваги багатьох освітянських інституцій, зокрема, Європейської університетської асоціації, Ради міжнародних вищих шкіл, Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти, а також Європейської мережі офісів наукової чесності. Зокрема, у 2023 році був організований 2-й Конгрес Європейської мережі офісів наукової чесності за активної участі Французького офісу наукової доброчесності, під час якого була актуалізована загальна проблема вивчення концепції академічної доброчесності та її взаємодії з технологіями штучного інтелекту зокрема. Варто погодитися з доповідачами Конгресу про те, що швидкість, з якою розвиваються інструменти так званого «штучного інтелекту» випереджає процес створення ефективної інституційної політики академічної доброчесності та керівних принципів щодо її використання. Це призводить до появи «сірих зон», тобто недостатньої обізнаності з такими інструментами й особливостями легального використання серед викладачів, студентів та інших осіб, залучених до освітньо-наукової сфери діяльності [1].

Закономірно, що законодавче й інституційне регулювання питань, пов'язаних з концепцією академічної доброчесності й технологіями штучного інтелекту, регламентується по-різному в кожній з європейських держав. Для прикладу, у Великій Британії основою дотримання вищезгаданих принципів є Кодекс якості вищої освіти, відповідно до якого надається спільне для освітнього простору держави визначення «неетичних практик» – плагіату, змови, академічних порушень та шахрайства на основі нелегально укладених контрактів, що тим самим забезпечує уніфікацію механізмів щодо реалізації академічної доброчесності. У закладах вищої освіти передбачається перевірка майже всіх студентських робіт на наявність плагіату (а віднедавна – на наявність тексту, згенерованого штучним інтелектом), впровадження онлайн курсів, семінарів і тренінгів для студентів, а також робота спеціально створеного Комітету науки й технологій Палати громад Британського парламенту, у фокусі уваги якого перебувають питання дотримання концепту академічної доброчесності. У Польщі діє практика, багато в чому аналогічна Великій Британії, однак її особливістю є те, що при кожному з університетів діє Комісія з професійної етики, на розгляд якої виносяться питання порушення академічної доброчесності студентами й викладачами. Цікавою також є практика Музичної академії ім. Кароля Липинського в м. Вроцлав, згідно з якою прагнення бути чесним і старанним студентом підтверджується складенням усної присяги, при цьому обов'язковою умовою є детальне ознайомлення студентом вимог Закону про вищу освіту, Статуту й власне Регламенту Академії [8, с. 92].

У розрізі вивчення даної тематики, важливо також зазначити про роль Болонського процесу в реформуванні освітньо-наукового середовища України, зокрема, про його вплив на сучасні тенденції в змінах до чинного законодавства.

Болонський процес – це масштабна ініціатива, яка розпочалася 1999 року з метою створення єдиного європейського простору вищої освіти та яка передбачає у своїх програмних межах зближення і гармонізацію систем освіти різних європейських країн, аби забезпечити їхню сумісність для поглиблення мобільності студентів та викладачів. Приєднання України до Болонської системи в 2005 році ознаменувало собою не лише появу новацій у системі освіти України, зокрема, оцінювання досягнень студентів за кількістю кредитів ECTS, а також можливість використання індивідуальних навчальних планів, однак і внесенням змін до чинного законодавства. Закономірно, що з такими аксіологічними процесами пов'язана тенденція з внесення до Верховної Ради України законопроектів «Про академічну доброчесність» від 30.08.2022 і 08.01.2024. Перевагою останнього законопроекту є те, що в ньому відображено останні тенденції у зміні освітньо-наукового середовища України й світу: особа не може вважатися автором академічного твору (частини академічного твору), якщо він сформований (згенерований) за запитом особи комп'ютерною програмою в автоматичному режимі. При використанні в академічному творі частин, сформованих (згенерованих) комп'ютерними програмами, цей факт має бути зазначений автором (авторами) із зазначенням методики формування (генерування) або посиланням на відповідну комп'ютерну програму чи її опис [5]. Позитивним вбачається також те, що законопроект, на відміну від інших національних нормативно-правових актів, передбачає вичерпний перелік санкцій у разі виявлення випадків академічної доброчесності.

Висновки. Таким чином, незважаючи на зростання кількості досліджень, присвячених детальному аналізу проблеми формування концепту академічної доброчесності й технологій штучного інтелекту, необхідно відзначити, що уже тривалий час держава вагається в прийнятті справді ефективного законодавства, що спеціалізувалося б винятково на сфері нашого дослідження. Сучасні швидкомінні умови розвитку цифрового суспільства диктують необхідність реформувати застарілі підходи держави у освітньо-науковій сфері, що вже спостерігалось на прикладі європейських держав. Інкорпорація штучного інтелекту в освітні процеси може позитивно вплинути на рівень здобуття знань студентами, однак сьогодні фіксується більше академічних порушень, аніж випадків боротьби з ними.

З огляду на це, перспектива подальшого проведення досліджень розкривається в необхідності виявлення й інших особливостей належної взаємодії концепту академічної доброчесності з новітніми технологіями штучного інтелекту в освітньо-науковій діяльності України й зарубіжних держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ENRIO 2023 Congress on Research Integrity Practice. *Office français de l'intégrité scientifique*: веб-сайт. URL: <https://www.ofis-france.fr/colloque/congres-enrio-2023/> (дата звернення: 23.09.2024).
2. Magna Charta 1988. *Magna Charta Universitatum*: веб-сайт. URL: <https://www.magna-charta.org/magna-charta/en/magna-charta-universitatum/mcu-1988> (дата звернення: 23.09.2024).
3. The Bucharest Declaration concerning Ethical Values and Principles for Higher Education in Europe. *UNESCO*: веб-сайт. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000139478> (дата звернення: 23.09.2024).
4. Про освіту: Закон України від 05 вер. 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39.
5. Проект Закону України «Про академічну доброчесність» від 08.01.2024. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43481> (дата звернення: 23.09.2024).
6. Тимохіна В.О., Юрченко В.С., Наливайко О.О. Академічна доброчесність VS штучний інтелект: етична дискусія в освітньому просторі. *Цифрова трансформація освіти й науки*: зб. матеріалів доп. учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2024. С. 202–207.

7. Тодорова І.С. Компоненти академічної доброчесності студентів та умови її формування. *Витоки педагогічної майстерності*. 2019. Вип. 24. С. 199–205.
8. Уманець О.В. Академічна доброчесність як маркер сучасної освіти: світовий та національний виміри. *Актуальні питання гуманітарних наук. Серія «Мистецтвознавство»*. 2024. Вип. 71, том 3. С. 89–96.
9. Шестакова С.О., Сухомлинова О.В., Задоріна О.М. Академічна доброчесність: практика дотримання у зарубіжних країнах. *Молодь і ринок*. 2023. № 9(217). С. 87–91.